
ВИХРУЩ-ОЛЕКСЮК О.,
асистент, кафедра медичної
біоетики і деонтології, ДВНЗ
«Тернопільський державний
медичний університет
імені І.Я. Горбачевського
МОЗ України»,
м. Тернопіль, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА В ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У даній статті висвітлюється питання соціально-психологічних особливостей перебування у полікультурному середовищі іноземного студента. Проаналізовано анкетні відповіді студентів-іноземців щодо основних труднощів з якими вони зустрічаються: мовні, налагодження соціальних контактів, позбавлення стереотипного сприймання представників іншої культури, пристосування до цінностей нового суспільства, самореалізація. Розглянуто можливі причини та шляхи подолання цих труднощів в умовах інтеграції до вищого навчального закладу.

Ключові слова: студентська молодь, полікультурність, труднощі, інтеграція.

В данной статье освещается вопрос социально-психологических особенностей пребывания в поликультурной среде иностранного студента. Проанализированы анкетные ответы студентов-иностранцев по основным трудностям, с которыми они встречаются: языковые, налаживания социальных контактов, лишение стереотипного восприятия представителей другой культуры, приспособление к ценностям нового общества, самореализация. Рассмотрены возможные причины и пути преодоления этих трудностей в условиях интеграции к высшему учебному заведению.

Ключевые слова: студенческая молодежь, поликультурность,

трудности, интеграция.

This article highlights the issues of social and psychological characteristics of international students being in a multicultural environment. Questionnaire responses of foreign students were analyzed on the main challenges they face: overcoming the language barrier, setting up social contacts, getting rid of the stereotypical perception of another culture members, tolerance development towards members of intercultural communication and interaction, adapting to a new society values and self-realization in personal and professional terms. The possible reasons for these difficulties were considered (national and cultural differences, no previous experience of contact and stay in a multicultural environment, individual characteristics) and ways to overcome these difficulties in the integration to the university. Among the proposed measures to improve the students entering the new environment are included: joint lectures / activities; cultural exchange programs; improved methods of communication; improving language skills; student associations; training; leisure; blogs (social media groups); interpersonal communication

Key words: student youth, polyculture, difficulties, integration.

Постановка проблеми. Актуальними завданнями сучасної системи вищої освіти на сьогоднішній день постають питання академічної мобільності викладачів, науковців, студентів. Вхідження України в Європейський освітній простір сприяє виникненню як перспектив, так і ряду труднощів. Зокрема, забезпечення рівноваги між співпрацею і конкуренцією, досягнення більшої сумісності національних систем вищої освіти, формування та зміцнення культурного, соціального і науково-технічного потенціалу інтелектуальної еліти, готовність викладацько-професорського складу та студентської молоді до полікультурної взаємодії є проблематичними. Інтеграційні процеси свідчать про стрімке зростання кількості вітчизняних студентів, що навчаються за кордоном, та іноземних, що здобувають освіту в Україні. З огляду на це, становлення особистості студента, що

перебуває у полікультурному середовищі, постає як об'єкт педагогічних, соціальних, юридичних, психологічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми.

Особистість студента, що прибув на навчання у нашу країну, цікавить науковців з точки зору організації педагогічного процесу (О. Білоус, О. Галус, В. Давидов, Т. Кузнецова, Л. Озерецька, Л. Пляцук, А. Чистякова та ін.), пошуку ефективних технологій навчання (А. Алексюк, В. Беспалько, О. Вербицький, А. Трещев, О. Коваленко, Г. Селевко), мовної підготовки (Т. Дементьєва, О. Митрофанова, О. Суригін та ін.), сприяння успішній адаптації (Б. Ананьєв, А. Реан, А. Осипова, А. Андрєєва, І. Бех, В. Сорочинська, І. Сладких), різного професійного спрямування (І. Семененко, П. Баришовець, Н. Булгакова, Е. Лузик) професійної підготовки іноземця (А. Горошенко, Т. Довгодько, О. Палка, Л. Рибаченко та ін.), як внесок культур-

них особливостей в процес адаптації (Дж. Беррі, С. Бочнер, Х. Браун, Г. Лебон), як теорії культурного синдрому та культурного шоку (Г. Тріандіс, А. Ферхнем, К. Оберг, К. Уорд та ін) [2, 3, 6, 7, 8]. Проте усі ці дослідження не вичерпують усіх питань, пов'язаних із соціально-психологічними особливостями перебування студента-іноземця в освітньому середовищі України. Зокрема, питання розуміння того, як відбувається взаємодія у полікультурному середовищі саме з точки зору студента іноземного походження, залишається поза увагою вчених.

І. Сладких у своїх працях [4, 5] наступним чином аналізує поняття студент-іноземець – це особлива категорія молоді, яка має за мету отримати вищу освіту європейського зразка в Україні. Ці студенти мають свої високі вимоги не тільки до засобів, методів та форм освіти, але і до культурного й соціального оточення, що часто викликає дисонанс між очікуванням і реальністю.

Метою нашого дослідження є з'ясування соціально-психологічних особливостей іноземної студентської молоді, що перебуває в умовах полікультурного середовища.

Виклад основного матеріалу. У процесі проведення констатувального соціально-психологічного дослідження було продіагновано 318 студентів-іноземців з країн Африканського континенту віком від 18 до 31 року. Усі досліджувані були поділені на 3 групи по 106 респондентів у кожній в залежності від терміну перебування в Україні: 1 група – до 1 року; 2 група – від 1 до 2 років; 3 група – більше двох років. Проведено рівномірний розподіл за гендерною ознакою у кожній із груп: по 53 представники жіночої та чоловічої статі. Дослідно-психологічна робота проводилася у трьох вищих навчальних закладах міста Тернополя:

Тернопільському національному економічному університеті, ДВНЗ «Тернопільському державному медичному університеті ім. І.Я. Горбачевського МОЗ України» та Тернопільському національному технічному університеті ім. І. Пулюя.

Для нас важливим фактором є характер сприйняття студентом-іноземцем соціально-психологічної взаємодії, труднощів та шляхів їх подолання у полікультурному середовищі. Для виконання поставленого завдання нами було модифіковано «Опитувальний лист для керівників трудових багатонаціональних колективів» С. Рожкова, В. Криська [1], що включав у себе відомості про вік, стать, загальні знання про країну, у якій відбувається навчання (у даному випадку - Україну), труднощі, які виникають при взаємодії у полікультурному середовищі, варіанти допомоги у процесі адаптації та інтеграції у групу й нове соціальне середовище.

Результати проведеного опитування засвідчують, що 34% усіх респондентів основною *відмінністю між представниками різних національностей* вважають їх культурні звичаї та традиції. При цьому майже однакові середні показники отримали варіанти відповідей: рисами характеру, психологією (14%), особливостями поведінки (13%), національною мовою (16%), що відповідають індивідуальній, поведінковій та комунікативній складовій особистості. Цікавим є той факт, що респонденти одночасно зазначили відмінності між людьми різної національності у їхньому зовнішньому вигляді та релігії (по 7%), що свідчить про увагу як до зовнішньої, так і внутрішньої (у даному випадку емоційно-вольової) сфери людини, з якою здійснюється взаємодія у полікультурному середовищі. Лише 4% відзначають, що різниці між пред-

Рис. 3.1. Результати відповідей студентів-іноземців на запитання питальника «Чим відрізняються представники різних національностей?».

ставниками різних національностей немає та 3% вказують на те, що різниця існує, проте, у чому саме – важко визначити. 1% респондентів обрали варіант відповіді «важко відповісти». Серед запропонованих власних відповідей на дане запитання студенти-іноземці перераховували кілька вище зазначених відповідей та вказали «досвід» як характеристику, що відрізняє представників однієї національності від іншої (1%). На нашу думку, під досвідом можна розуміти сукупність засвоєних знань, навичок при попередніх взаємостосунках із людьми, що не схожі за певними ознаками: культурними, національними, релігійними тощо. Виходячи із отриманих результатів, на нашу думку, студентам, що виділяють як головну відмінність колір шкіри, релігію, особливості поведінки, риси характеру, психологію буде важче адаптуватись до особливостей перебування у полікультурному середовищі, ніж тим, що вважають, що різниці не існує і є відкритими до взаємодії і спіл-

кування з усіма.

Оскільки в даному дослідженні ми говоримо про багатаціональні групи, тому цікавим для нас було запитання «З представниками якої національності Вам було б краще навчатися в одній групі, підтримувати дружні стосунки?». 6% респондентів засвідчує, що для них краще навчатись та підтримувати дружні стосунки лише із представниками своєї національності. 18% навпаки намагаються відмежуватися та не підтримувати дружні стосунки із представниками своєї національності, що може бути пов'язано із намаганням бути належним до нової культури, нового соціального середовища. Для 28% студентів-іноземців однаково, з ким навчатись, але підтримувати дружні стосунки вони прагнуть лише із представниками своєї національності. Дані показники є досить високими як для полікультурного середовища, оскільки позитивний мікроклімат у групі базується на підтриманні дружніх, довірливих стосунків між її членами.

48% опитаних студентів-іноземців не бачать різниці за національністю при виборі друзів та тих, хто навчається з ними в групі. Якщо студенти, що прибули на навчання із іншої країни, не готові контактувати із представниками різних національностей та культур, це може значно ускладнювати процес їх адаптації та інтеграції у мультикультурне середовище, яким є навчання у вищому навчальному закладі.

Для полегшення інтеграційного процесу студенти-іноземці, що навчаються в Україні, зазначають, що за кордоном їм найбільше не вистачає взаєморозуміння (37%) та друзів (23%). 16% відчують потребу у підтримці з боку викладачів, 12% – рідних, ще 5% – у спілкуванні рідною мовою. Оскільки вищий навчальний заклад не забезпечує присутність рідних, проте викладацький склад може підтримати, допомогти спілкуватися та відіграти ключову роль у адаптації студента, що прибув на навчання з іншої країни. Серед запропонованих власних відповідей (7 %) респонденти вказують на потребу у роботі для отримання доходу, у стипендії, комфорті, грошах, хорошому житті, розвагах, підвищенні (набутті) знань, знанні мови, у міжнародних зв'язках, національній їжі, українській подрузі/другові, освіті, розумінні зі сторони адміністрації.

Як ми бачимо з попередніх відповідей, питання мови постає як проблематичне, тому у своїй анкеті ми задали два запитання: «Якою мовою Ви за звичай розмовляєте зі своїми знайомими і друзями у навчальному закладі та за його межами?» та «Чи дратує Вас, коли у колективі люди однієї національності розмовляють своєю мовою, а інші їх не розуміють?». На перше запитання респонденти зазначили, що в однаковій мірі їм зручно розмовляти як рідною, так й українською мовою (47%),

хоча ми вважаємо, що дана відповідь є соціально-бажаною, оскільки рівень володіння опитуваних українською мовою є доволі низьким. Тому більш достовірною є відповідь, що в основному розмовляти у вищому навчальному закладі із друзями та знайомими зручніше рідною для студента-іноземця мовою (32%). 10% вказують на зручність використання лише рідної для респондента мови, 8% - в основному української мови та 3% - винятково української. На друге запитання 43% опитуваних вказали, що дратуються, коли хтось розмовляє незрозумілою для більшості мовою, проте вважають, що люди мають право говорити як їм зручно. 22% респондентів вважають природним розмовляти мовою своєї національності і не відчують дискомфорту, коли це роблять інші. Проте 19% дратує, коли в багатонаціональному колективі розмовляють незрозумілою для усіх мовою. 16% студентів, що приїхали на навчання із інших країн, не надають значення мові, якою спілкуються у багатонаціональному колективі. З точки зору соціальної психології та принципу толерантності сприйняття та прийняття людини людиною повинно бути в незалежності від її віросповідання, національності, кольору шкіри та мови, якою вона розмовляє, у тому числі. Проте для покращення процесу взаємодії та налагодження сприятливого мікроклімату у студентській групі, де навчаються представники із різних країн та континентів, більш ефективним буде застосування зрозумілих для усіх засобів комунікації (як вербальної, так і невербальної). Для уникнення мовних непорозумінь у вищому навчальному закладі створюються підготовчі курси, вивчення мови країни, до якої прибувають студенти на навчання, та мовні курси за профільним спрямуванням. Проте,

Рис. 3.1. Результати відповідей студентів-іноземців на запитання питальника «Що, на Вашу думку, найчастіше викликає міжнаціональні конфлікти?».

крім розуміння вербальної складової спілкування суттєвих зусиль для правильного тлумачення потребує невербальна (міміка, жести, інтонація та ін.), що відрізняється у представників різних національностей. На вказаний компонент спілкування звертається мало уваги, оскільки це не стосується навчання як процесу засвоєння знань, умінь та навичок.

Питання мови є однією із багатьох причин виникнення міжнаціональних конфліктів у полікультурній групі. Проте, іноземні студенти, що брали участь у констатувальному експерименті, наступним чином розподілили мотиви непорозуміння.

Серед запропонованих власних варіантів причин інтернаціональних конфліктів респонденти зазначали: відсутність взаємопорозуміння; сила і авторитет; виховання; досягнення цілей у житті; відчуття особливості, винятковості, переваги над іншими; володіння природними багатствами (наприклад землею, майном); культура; колір шкіри; провокації; невміння (скоріше - небажання) вчитись

розуміти і сприймати особливості інших; бажання використати свій досвід, набутий вдома («home (family) background»); непорозуміння; пошук неприйнятного у природі іншого; особиста культура; спосіб мислення; конфлікт інтересів, політична, релігійна нестабільність, культурна різниця; неподібність етнічних груп, що не допускає толерантності; відсутність образу своєї культури; американська та європейська фобія(расизм); показ переваги; накладання точок зору.

Про способи взаємодії у багатонаціональному колективі студенти-іноземці в основному дізнаються із власного досвіду (22%), із досвіду своїх друзів (21%), у процесі навчання в аудиторії (20%). Засоби мас-медіа набрали майже однакову кількість балів: радіо, телебачення, кіно (14%), періодичні видання (журнали, газети – 10%), наукова, художня література (8%). Всього 5% респондентів джерелом знань про взаємодію в полікультурному середовищі вважають тренінгові заняття. На нашу думку, такий низький показник пов'язаний із відсутністю проведення

таких занять, оскільки це займає додатковий позааудиторний час як студентів, так і спеціаліста (працівника соціально-психологічної служби).

Доцільно зазначити, що при зміні соціального середовища, країни перебування, задля кращої адаптації та інтеграції студент-іноземець повинен володіти загальними знаннями щодо культурних традицій, етнічних особливостей, історичних передумов формування національної свідомості та поведінки того народу, у країні якого він планує перебувати. Серед усіх культурних та фольклорних особливостей українського суспільства іноземні студенти пригадують такі: казки – про Бабу ягу, «Колобок», «Правда

та кривда», письменницю Лесю Українку; пісні – колядки, «Хочу літа», «Я тебе люблю», «Моя любов», «Червона рута», «Вишенька-черешенька», «Карпати», «Палала», «Карі очі», «Ти ж мене підманула», співаків Т. Кароль, Н. Валевську, гурт «Океан Ельзи», включаючи до цього переліку російський гурт «Арія» та пісню молдавського співака Дана Балана «До утра»; танці – гопак, полька; традиції – вишиванка, різдвяні, пасхальні традиції, вертеп, весілля, День незалежності, свято Миколая; історичні події – чорнобильська трагедія, козаки, Київська Русь, СРСР, помаранчева революція, Тарас Шевченко, одне із найстаріших поселень Європи; мультфільм «Маша і ведмідь» (росій-

Таблиця 1.

Оцінка періодичності проведення заходів, щодо покращення взаємодії в полікультурному середовищі.

Вид заходу	Періодичність			
	Щомісяця %	Щокварталу %	1 раз на рік %	Не проводяться %
Лекції з питань згуртованості в багатонаціональному колективі	26	19	20	35
Бесіди із формування здорових взаємовідносин у багатонаціональному колективі	13	41	14	32
Виступи представників різних національностей про особливості їх психології, культури, традиції	12	30	30	28
Вечори обміну культурними традиціями	10	27	26	37
Тренінгові заняття	25	25	9	41

ського виробництва). 64% іноземних студентів не вказують жодної із культурних ознак українського суспільства, тобто, перебуваючи в країні рік, два, три і більше, студенти навіть не намагаються пізнати соціальне середовище, в якому вони знаходяться, та налагодити соціально-психологічний контакт із оточуючим корінним населенням, що часто призводить до непорозумінь та різного роду інцидентів.

На запитання «Чи можете Ви сказати, що навчальний процес проводиться із урахуванням національно-психологічних особливостей членів багатонаціональної студентської групи?» відповіді респондентів поділились майже порівну: 58% дають ствердну відповідь (наводячи як приклад навчання англійською, студентські асоціації, терплячість викладачів), проте 42% заперечують даний факт, вказуючи різні причини: знову мову навчання, гроші, ментальність, обмеженість у знаннях мови, відсутність орієнтирів для іноземних студентів, некомпетентність викладачів. На нашу думку, це доволі високий показник, що змушує замислитись над побудовою навчального процесу із урахуванням полікультурного толерантного середовища.

Студентам іноземцям було запропоновано визначити, наскільки часто було проведено заходи для покращення взаємодії у мультикультурному середовищі.

Ми запропонували студентам іноземцям вказати свої варіанти покращення взаємодії в багатонаціональному студентському колективі, серед них: робота у команді; вечори обміну культурними традиціями; спільні лекції/ діяльність; програми культурного обміну; вдосконалення способів спілкування; підвищення знання мов; краще володіння англійською мовою; прийняття один одного як представ-

ників людської спільноти; церковні зустрічі; розваги; отримання знань про свою та інші культури та прийняття їх способу життя; студентські асоціації; тренінги; дозвілля на свіжому повітрі (такі як спорт, пікніки); змішаний розклад навчання для інтернаціональних студентських груп; проведення спільних занять; взаємопорозуміння; блоги (соціальні медіа групи); ведення перемовин щодо формування дружніх відносин у мультикультурних групах; ре-брендинг світових мас-медіа; навчання у одній групі із громадянами країни, до якої прибули іноземні студенти, міжособистісне спілкування. Один із респондентів вказав, що його «думка ніколи не враховується». дана відповідь на запитання може трактуватися як невпевненість у собі, занижений рівень самооцінки, чи неприйняття думки меншості при відчутті домінування представників однієї із культур через взаємодію у багатонаціональному колективі.

Висновок. Отже, в процесі навчання іноземні студенти стикаються із рядом труднощів, які відмінні від проблем українських студентів та залежать від національних, регіональних характеристик та мають свою специфіку як у гендерному аспекті, так і у тривалості перебування в нових полікультурних умовах. Зокрема, процес інтеграції іноземних студентів до навчання у вищому навчальному закладі обумовлюється: подоланням мовного бар'єру, налагодженням соціальних контактів, позбавленням від стереотипного сприйняття представників іншої культури, розвитком толерантного ставлення до учасників міжкультурного спілкування та взаємодії, пристосуванням до цінностей нового суспільства та самореалізацією у особистісному та професійному плані.

Виходячи із результатів даного

опитування, слід сформулювати ряд завдань, що потребують практичного впровадження: 1) покращення рівня знань мови, якою проводиться навчання та яка домінує при спілкуванні у даній полікультурній групі; 2) підвищення рівня знань про соціально-культурні особливості: а) країни, до якої студенти прибули на навчання; б) представників тих народів, із якими студент-іноземець безпосередньо контактує; 3) взаєморозуміння, створен-

ня дружніх відносин та сприятливого мікроклімату у студентських мультикультурних групах; 4) налагодження діалогічних відносин у системі «студент – викладач»; 5) ознайомлення із шляхами вирішення конфліктних ситуацій; 6) добір різноманітних методів та форм роботи із іноземними студентами з метою покращення їх інтеграції до нового полікультурного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деркач А.А., Крысько В.Г., Саракуев Э.Л., *Этнопсихология. Ч. 2. Принципы и методы построения этнопсихологического исследования*. М., 1992. – 200 с.
2. Моргунова Н. С. Наукові підходи до дослідження психологічних особливостей адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України / Н. С. Моргунова, Т. М. Єльчанінова // *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. – 2014. – Вип. 47. – С. 139-148.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л.Е. Орбан-Лембрик // *Соціальна психологія*. – К., 2008. – №4(30). – С. 73-85.
4. Сладких І.А. Вплив освітнього середовища на професійний розвиток іноземних студентів підготовчих факультетів / І.А. Сладких // *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія*. – Донецьк: ДонНТУ, 2009. – Вип. 4(146). Реж. доступу: <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/16623/3/sladkix.pdf>.
5. Сладких И. А. Этнопсихологический аспект адаптации африканских студентов в Украине / И. А. Сладких // *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Нац. техн. ун-т "ХПІ". - Харків : НТУ ХПІ, 2008. - Вип. 18 (22). - С. 259-273. 137.*
6. Стефаненко Т.Г. Адаптация к новой культурной среде и пути ее оптимизации // *Введение в практическую социальную психологию: Учебное пособие для вузов*. – Смысл Москва, 1996. – С. 167–185.
7. Трубінова Ю. О. Застосування комунікативної методики як однієї з найефективніших методик при викладанні української мови іноземним студентам на підготовчому відділенні / Ю. О. Трубінова // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Педагогіка і психологія*. – 2013. – № 1. – С. 26-30.
8. Ястремська О. М. Методичний підхід до організації процесу навчання іноземних студентів / О. М. Ястремська, Я. В. Ромашова // *Проблеми економіки*. – 2013. – № 4. – С. 55-61.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Derkach A.A., Kryisko V.G., Sarakuev E.L., *Etnopsihologiya. Ch. 2. Printsipy i metody postroeniya etnopsihologicheskogo issledovaniya*. M., 1992. – 200 s.
2. Morgunova N. S. *Naukovl pldhodi do dosltdzhennya psihologichnih osoblivostey adaptatsiyi Inozemnih studentiv do navchannya u VNZ UkraYini* / N. S. Morgunova, T. M. ElchanInova // *Visnik Harkivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu Imeni G. S. Skovorodi. Psihologiya*. – 2014. – Vip. 47. – S. 139-148.
3. Orban-Lembrik L.E. *Tolerantnist yak osnova adekvatnih vzaEmin u polikulturnomu sviti* / L.E. Orban-Lembrik // *Sotsialna psihologiya*. – K., 2008. – #4(30). – S. 73-85.
4. Sladkih I.A. *Vpliv osvtnogo seredovischa na profeslyniy rozvitok Inozemnih studentiv pldgotovchih fakultetiv* / I.A. Sladkih // *Naukovl pratsi Donetskogo natsionalnogo tehnichnogo universitetu. Seriya: pedagogika, psihologiya i sotsiologiya*. – Donetsk: DonNTU, 2009. – Vip. 4(146). *Rezh. dostup: <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/16623/3/sladkix.pdf>*.
5. Sladkih I. A. *Etnopsihologicheskii aspekt adaptatsii afrikanskih studentov v Ukraine* / I. A. Sladkih // *Problemi ta perspektivi formuvannya natsionalnoyi gumanitarno-tehnichnoyi eliti : zb. nauk. pr. / Mln-vo osviti i nauki UkraYini, APN UkraYini, Nats. tehn. un-t "HPI"*. – Harkiv : NTU HPI, 2008. – Vip. 18 (22). – S. 259-273. 137.
6. Stefanenko T.G. *Adaptatsiya k novoy kulturnoy srede i puti ee optimizatsii* // *Vvedenie v prakticheskuyu sotsialnuyu psihologiyu: Uchebnoe posobie dlya vuzov*. – Smyisl Moskva, 1996. – S. 167–185.
7. Trubnikova Yu. O. *Zastosuvannya komunikativnoyi metodiki yak odnIEyi z nayefektivnshih metodik pri vikladanni ukraYinskoYi movi Inozemnim studentam na pldgotovchomu viddlenni* / Yu. O. Trubnikova // *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu Imeni Alfreda Nobelya. Ser.: Pedagogika i psihologiya*. – 2013. – # 1. – S. 26-30.
8. Yastremska O. M. *Metodichniy pldhid do organlzatsiyi protsesu navchannya Inozemnih studentiv* / O. M. Yastremska, Ya. V. Romashova // *Problemi ekonomiki*. – 2013. – # 4. – S. 55-61.